

Konstrukce pojmové a „změna“

Zenonovy argumenty můžeme chápat také jako výsledek (i motiv) nahlédnutí, že změna resp. pohyb nemůže být v myšlence rekonstruován jako série jednotlivých okamžitých „jsoucností“, protože pak nás to nutně vede k logickým rozporům. A protože změna je nerozlučně spjata s časovostí, ke stejným rozporům se dostaneme, když trvání rekonstruuujeme jako sérii bodových (časově nerozměrných resp. nulově rozměrných) okamžiků. Lze proto říci, že si Eleaté zřejmě něco podstatného uvědomovali (v tom je jejich velikost), ale že jejich interpretace byla příliš zatížena fascinací „identitou“, která pro ně vylučovala jak změnu, tak mnohost. Odtud platí v geometrii ještě dodnes chápání křivky (např. kružnice nebo elipsy apod.) jako nekonečné množiny bodů – obvykle se mluví o „geometrickém místě bodů“, pro něž platí nějaké pravidlo (např. g.m.b. stejně vzdálených od jednoho bodu, nebo jejichž součet vzdáleností od dvou bodů je stálý, apod.). Tím je však zřejmě zatíženo pouze to konkrétní pojmové myšlení, které je charakteristické pro řecké myslitele; z toho vůbec nevplývá, že by tak muselo být zatíženo každé pojmové myšlení vůbec, tj. každá pojmovost (i do budoucna). Problém není již v pojmovosti samé, nýbrž v tom, že jsme si dlouholetým (staletí trvajícím) cvikem navykli každý pojem spojovat s příslušným intencionálním předmětem, který byl vždycky konstruován jako neměnný (po vzoru rovinných obrazců). A chyba zase není ve spojení pojmu s konstrukcí intencionálního modelu, nýbrž v tom, že tento model byl konstruován jako identický ve smyslu neměnnosti. Toho sice ani v minulosti nebylo dosaženo snadno, jak svědčí vysoké hodnocení geometrie jako vstupné resp. přípravné disciplíny pro studia filosofická (viz Platónovu Akademii), ale po dlouhé době se to vžilo takřka jako podmíněný reflex. Bude proto zajisté trvat i nyní nějaký čas, než se aspoň filosofická elita naučí pracovat s myšlenkovými modely, vybavenými časovostí i proměnlivostí. Jde jen o to, aby nebylo nutno překonávat umělé bariéry (většinou psychologické povahy) tím, že se každý pokus tímto směrem předem prohlásí za nesmyslný.

(Písek, 030725-2.)